

In.: Demográfia, 1999. XLII. ÉVF. 3-4. sz. 273-275. p.)

Kováts Zoltán (történeti demográfus, Juhász Gyula Tanárképző Főiskola)

A MAGYARORSZÁGI NÉPESEDÉSI FOLYAMATOKRÓL

A Népeségtudományi Kutató Intézet körkérdését rendkívül fontosnak tartom. Népesedéstörténeti kérdésekkel négy évtizede foglalkozom. Megdöbbentő számomra - napjainkig - , hogy a legkülönbözőbb félretájékoztatók miatt, a „vészharangot kongatók” lejáratásával, kezdve az írástudóktól - a hivatalosak részéről - elvárt optimista jóslatokig, ennek legkülönbözőbb okai vannak. Harminc évre visszatekintve meg kell állapítanunk, hogy a Központi Statisztikai Hivatal különböző népesedési kérdésekkel foglalkozó osztályai, intézetei adtak bőséges alapot a félretájékoztatókhoz. A *Szabady-Monigl-korszak* rózsaszínű, népességnövekedést prognosztizáló jóslataitól máig azért nagy utat tettünk meg. Bevezetőben meg kell állapítani, hogy *S. Molnár Edit* és *Pongrácz Tiborné* szerzőpáros több mint egy évtizede részletesen tájékoztat bennünket arról, hogy népünk milyen mértékben félretájékoztatót.

Mielőtt az Intézet igazgatója által inspirált jó kérdésekre igen tömör választ adnék, szükségesnek tartom megjegyezni, hogy a válaszadáshoz segítségünkre bocsátott ábrák és bennük tükröződő adatok, előrejelzések is hordozzák még a *Szabady-Monigl-korszak* szellemét, optimista jóslatait.

Például a 2. sz. ábra: látunk itt egy tényleges termékenységi zuhanást ábrázoló grafikont; mi a biztosítéka annak, hogy 2020 után egy stabilizáció következik be? Ez a stabilizáció bekövetkezhet, de meg kellene mondani, hogy milyen áron. Mindenesetre nem a kormányzatunk gazdasági stabilizációs politikájával indokolt visszavonások útján, melyek a gyermeket és gyermekeket nevelő családokat sújtották. *Vukovich György* a *Demográfia* 1996. 2-3. számában kifejtette, hogy a Népeségtudományi Kutató Intézet 1984-re kimunkálta, hogy a *csökkenési folyamat megállításához* az szükséges, hogy a közösség vállalja a jövő érdekében a gyermeknevelés költségeinek 30-40%-át. Ahogy *Vukovich György* fogalmazott: „... a meghatározott és időben ütemezett eszközrendszer 1987 óta elenyészett”. Hogyan is fog 2020-ban bekövetkezni a termékenységi arányszám stabilizációja? A „közepes” szint tartása is következetes fogyást prognosztizált! Ez már nem a *Szabady-Monigl-korszak* rózsaszínű előrebecslése! Változnak az idők, ha lassan is!

A 9. sz. ábrához csak annyit, hogy az elmúlt évtizedben kimunkált előrebecslési módszer szerint az ún. „idős változat” a valószínűbb. (*Demográfia* 1997. 4. sz.)

1.a) Az európai népességfejlődéshez (?) „jól” illeszkedik a magyar népesség elfogyásának tendenciája. Ma mindegyik európai nép - kivéve az albánt - előbb vagy néhány évvel később fogyni fog. Természetesen a törzsnépességre vonatkozik ez a megállapítás. A francia állam az elmúlt három évtizedben 12 milliónyi népességet engedett megtelepedni más földrészekről. Angolok, svédok, németek ugyanezt teszik. A németek, miután látták, hogy a török vendégmunkások természetes asszimilációja lassan halad előre, megnehezítik a letelepedésüket. Ezt csak ideig-óráig tudják. A gazdasági kényszer ráviszi őket a toleráns politikára az idegenek megtelepedését tekintve. A kérdés ilyen megoldása „globálisan” tekintve helyes. Ázsia, Közép-Amerika túlnépesedett. Ezt valahol le kell vezetni! (Ezekről a kérdésekről Szabó István professzorunk születésének 100 éves évfordulója alkalmából megjelenő tanulmánykötetben volt alkalmam írni. /Megjelenése 1998. október elején várható./)

b) Az ezer lakosra jutó *születési arányok* évről évre csökkennek. Volt egy 3 éves ciklus - az ún. *Ratkó-korszak* -, amikor volt születési megélénkülés. Erre válasz 20-22 év múlva következett be, amikor az újságok „demográfiai robbanásról” írtak. 1975-ben 10 ezerrel több gyermek született, mint ami az egyszerű újratermeléshez, a népesség változatlan létszámú reprodukciójához szükséges! 1974 és 1976-ban született annyi gyermek, amennyi fennmaradásunkhoz szükséges. Azóta mindig fogyunk, és az ún. nettó reprodukciós együttható értéke további tartós fogyást jelez. A *halandósági arányok* 1961 óta csökkennek. Ennek az az alapvető oka, hogy népességünk előregedett. Az csak súlyosbítja helyzetünket, hogy korcsoportonként tekintve, a 60 évnél fiatalabbak kategóriájában az ezer lakosra jutó halálozás romlott az elmúlt évtizedekben. Ez elég

sajátos európai körülmények között! *Valkovics Emil* az MTA Demográfiai Bizottság április 22-i ülésén bemutatott nagy ívű tanulmányából megtudhatjuk, hogy lassult a halandósági viszonyok romlásának mértéke, 1966-ot követően. Biztató jelek vannak arra, hogy a születéskor várható élettartam növekedni, javulni fog. Azt is nagyon világosan látnunk kell, hogy az általános elöregedés következtében az ezer lakosra jutó halandósági arányok már mindig növekedni fognak.

2. A legutóbbi évek változásai között az a legszomorúbb és döntő, hogy a születések száma és ezer lakosra számított aránya csökkent. Nem kapott kellő publicitást az a tény, hogy az 1974/76-os „demográfiai robbanásra” válaszként várt születési megélénkülés elmaradt. Az 1989-ben meginduló politikai átalakulás, a gazdasági szerkezet átalakításának szükségessége, kombinálva a családoknak nyújtott kedvezmények reálértékének csökkenésével, megsemmisíti a születések megélénkülésének ezt a lehetőségét. Ezt fogja betetőzni a kormány stabilizációs politikája, népi nevén: a Bokros-csomag. Ebben az az új, hogy 1912 óta, mióta bevezették Magyarországon az alkalmazottak részére folyósított családi pótlékot, azóta minden magyar kormány próbált tenni - főként szavakban - a családokért. Visszavonásra még nem volt példa! Ennek negatív kihatása kiszámíthatatlan. Egyet lehet biztosan állítani: a magyar nép elfogyási folyamatát felgyorsította.

3. A népesség csökkenésének, az általános elöregedési folyamatnak a legjobban előrelátható negatív következménye a *gazdasági*. Egy növekvő idős, majd egy növekvő ún. „idősebb aktív” népesség aránya is nagy terhet ró az egyre csökkenő számú és arányú aktív népességre. Ugyanakkor ebben a fogyó népességi helyzetben, ha változtatni szeretnénk rajta, akkor a fiatal, családot alapítani tudó korosztályoknak is több segítséget kellene nyújtani. De hogyan? Az elmúlt években igen kedvező mértékű Magyarországon a termelékenység növekedése. Ezzel magyarázható a nemzeti össztermelés értékének növekedése. De ez meddig fokozható? Ugyanakkor látnunk kell, hogy társadalmunknak van egy rétege, melyet a gazdasági rend - képzetlensége miatt - alig tud foglalkoztatni. Sokáig számolni kell a munkanélküliek tömegével, avagy ezeknek közmunkákra való foglalkoztatásával. A gazdasági növekedés fenntartása - fogyó népesség mellett - csak vendégmunkások befogadásával, majd állandó megtelepedésével oldható meg. Ezt teszik a gazdag európai országok. *Hablicsek László* elemzéseire támaszkodva ezekről a kérdésekről az 1996. december 10-én megtartott „A politikai stratégia és migráció” c. konferencián tarthattam előadást. A népességfogyás, az elöregedés *társadalmi és politikai* következményeiről is tudnék elmélkedni, de úgy vélem, hogy ezek az elmélkedések a demográfia tudománya megkövetelte egzakttságot nélkülöznék. Tolakodóan, a hozzászólásomban megemlített három tanulmányomban - igen szűkszavúan -, de utalás történik ezekre a kérdésekre.